

Mistä on globaali demokratia tehty?

PATOMÄKI, HEIKKI & TEIVO TEIVAINEN (2003).
Globaali demokratia. 263 s. Gaudeamus, Helsinki.

Patomäen ja Teivaisen teos on globalisaatiokeskusteluun osallistuva puheenvuoro, joka nostaa esiin ajankohtaisia kysymyksiä. Kirjoittajat suhtautuvat kriittisesti nykyisen maailmantalouden institutionaalisiin järjestelyihin ja etsivät elementtejä, joiden varaan demokraattinen muutos voisi rakentua. Samalla he kuitenkin sivuuttavat joitakin perustavanlaatuisia kysymyksiä, kuten suuryritysten ja kansallisvaltioiden roolin globaalin demokratian toimijoina.

Kirja jakautuu johdannon jälkeen kolmeen osaan. Ensiksi käsitellään jo olemassa olevien instituutioiden, kuten Yhdistyneiden kansakuntien, Maailmanpankin, Maailman kauppajärjestön (World Trade Organization, WTO) ja kansainvälisten tuomioistuinten uudistumisen mahdollisuuksia. Näistä WTO:n muuttamista kirjoittajat pitävät todennäköisimpänä, koska siellä ainakin periaatteessa vallitsee ”maa ja ääni” -periaate ”dollari ja ääni” -periaatteen sijaan. Toisessa osassa käsitellään uusien instituutioiden mahdollisuuksia. Tekijät kysyvät, voisiko

vastaus globaalin demokratian haasteisiin tulla kansalaisyhteiskunnan vahvistamisesta, maailmanparlamentista, globaalin totuuskomission perustamisesta tai ylikansallisista verojärjestelyistä. Lopuksi kirjoittajat esittävät strategiansa globaalin demokratian edistämiseksi, joka rakentuu maailman sosiaalifoorumien vauhdittaman kansalaisyhteiskunnan vahvistamisen ja taloudellisten uudistusten, kuten valuutanvaihtoveron (ns. Tobinin vero), velkasovittelumekanismien sekä WTO:n uudistusten yhdistelmälle. Tarjolla on myös vähemmän tunnettuja uusia aloitteita demokratiaa tukevien instituutioiden rahoittamiseksi, kuten YK-lotto ja YK-luottokortti.

Kirjan lähtökohtana on ollut Network Institute for Global Democratisation -järjestön (NIGD) selvitys Suomen ulkoministeriölle globaalin demokratian aloitteiden arvioimiseksi. Lukiessa syntyykin vaikutelma, että se on alun perin kirjoitettu muuhun tarkoitukseen kuin perusteelliseksi johdannoksi globaalin demokratian kysymyksiin. Ehkä juuri tästä syystä kirjan nimi lupaa liikaa. Teos kaipaisi perusteellisempaa johdattelua siihen, miten ja miksi demokratiaa tarkastellaan globaalista näkökul-

masta. Tämä olisi tarpeen, koska demokratian juuret ovat kaupunki- ja kansallismallissa. Ranskan vallankumouksesta lähtien vallinnut demokratiakäsitys on yhä vahvasti kiinni valtion tasolla toteutuvan parlamentarismien sekä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden mallissa.

Keskityessään kansainvälisten instituutioiden analyysiin kirjoittajat jättävät valitettavasti käsittelemättä keskeisiä toimijoita, kuten suuryritykset ja kansallisvaltiot. Monikansallisten yritysten rooli on rajattu tietoisesti vähemmälle, minkä kirjoittajat tunnustavat auliisti – mutta he eivät perustele valtioiden roolin sivuuttamista. Alusta lähtien käy selväksi, että globaali demokratia ei ole kansallisvaltioiden demokratioiden summa. Lähtökohtana on, että ylikansalliset vallan mekanismit tekevät tyhjäksi ajatuksen kansallisen tason demokratiasta.

Esimerkiksi velkaantuneiden kansantalouksien kehitystä auttaisi huomattavasti velkojen uudelleen järjestelyminen tai niiden anteeksi antaminen. Kirjoittajat huomauttavat, että kylmän sodan aikaan esimerkiksi Argentiinan sotilasdiktatuuri otti runsaasti ulkomaista velkaa, jota käytettiin höllyttömästi ja joka lankesi maksettavaksi myöhemmin. Seurauksena oli äskettäin kärjistynyt kriisi, jonka aikana peson kurssi irrotettiin dollarista. Monet argentiinalaiset menettivät säästönsä ja valtiontalous sosiaalipalveluineen joutui ahdinkoon, minkä seurauksena leikattiin rajusti muun muassa julkisen terveydenhuollon palveluita. Ongelma kiteytyy siis yhtäältä velka-ahdinkoon ja sitä kautta globaalin talouden rakenteisiin. Toisaalta kyse on perinteisen, kansallisen demokratian historiallisesta haaksirikosta, jonka seurauksena argentiinalaiset nyt maksavat totalitaarisen hallituksensa taloudenpidon laskuja.

Käsitellessään globaalin kansalaisyhteiskunnan vahvistamista Patomäki ja Teivainen esittävät yhdeksi vaikutuskanavaksi kansallisvaltion rakenteiden ja talouspolitiikan vahvistamisen. Ajatukselta kuitenkin viedään pohja toteamalla, että kansallisvaltioita on monenlaisia, myös hyvin konservatiivisia ja autoritaarisia. Lisäksi esitetään, että maailma on muuttunut toisen maailmansodan jälkeisestä vakaasta ajasta, joka mahdollisesti demokraattisen hyvinvointivaltion synnyin.

Juuri tässä kohdassa kaipasin pohdintaa valtiollisen ja globaalin demokratian välisestä suhteesta sekä valtion ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutuksesta – etenkin, kun kyseessä on Suomen valtion rahoittama kansalaisjärjestön voimin tehty selvitys. Valtioiden globaalin roolin ja valtiollisen demokratian sivuuttaminen askarruttaa myös kirjan lopussa, jossa kirjoittajat esittävät, että globaalin demokratian aloitteita kuten veroudistuksia voitaisiin käynnistää pienienkin maaryhmän toimin, varsinkin kansalaisyhteiskunnan tuella. Tästä näkökulmasta valtioiden rooli kansainvälisen järjestyksen muutoksessa näyttää keskeiseltä – ja ne voivat olla edistykseksiäkin. Vertailukohdaksi käy vaikkapa Kioton sopimus, jonka voimaantuloa globaali kansalaisyhteiskunta juhlisti helmikuussa 2005. Yhdysvallat on ulkona sopimuksesta, mutta merkittävä joukko maita on ratifioinut sen.

Poliittisen maantieteen näkökulmasta kirja tarjoaa paljonkin ajateltavaa. Uudet maantieteelliset jaot, kuten ”globaali etelä” ja ”globaali pohjoinen” tuntuvat jäsentävän uutta maailmanjärjestystä paremmin kuin kylmän sodan aikaiset kategoriat. Kylmän sodan jälkeinen kansainvälinen järjestys kiinnittyy vahvasti paitsi Yhdysvaltain vahvaan rooliin, myös taloudellista valtaa käyttäviin instituutioihin.

Ollennainen havainto onkin se, että toimijoiden valta-asetelmat jäsentyvät instituutioiden säännöissä ja käytännöissä: Kuka kuuluu kerhoon? Miten päätökset syntyvät ja miten äänet lasketaan? Tämän vuoksi aluksi puisevilta vaikuttavien maailmantalouden keskeisten instituutioiden toimintaperiaatteiden ja -sääntöjen käsittely on perusteltua. Kirjoittajien mukaan vallanpitäjät vastustavat muutoksia. Kriitikin kärki kohdistuu rikkaiden teollisuusmaiden ja erityisesti Yhdysvaltojen tapaan käyttää valtaa omaksi edukseen maailmantalouden instituutioiden ytimessä. Esimerkiksi Bretton Woods -instituutioiden (Maailmanpankki, IMF) muuttamista pidetään tästä syystä lähes mahdottomana.

Imperialismista kirjassa ei kuitenkaan juuri puhuta. Sen sijaan arvostelun kohteeksi nousee uusklassisen taloustieteen oikeaoppisuus tai ”ortodoksia”, kuten Patomäki ja Teivainen sitä nimittävät. Se perustuu vankkumattomaan uskoon vapaiden markkinoiden ja erilaisten elämän ilmiöiden tuotteistamisen siunauksellisuuteen. Vapaan markkinatalouden odotetaan lisäävän maailman köyhien hyvinvointia pitkällä tähtäimellä. Ortodoksian ydin on juuri tässä ”pitkässä tähtäimessä”, joka lupaa taivasosuutta kaikille niille, jotka jaksavat kärsiä vielä joitakin vuosia. Tämä havainto tuo mieleen taloustieteilijä John Maynard Keynesin kuivan huumorin sävyttämän tunnetun toteamuksen, jonka mukaan ”pitkällä tähtäimellä olemme kaikki kuoolleita”.

Patomäen ja Teivaisen mukaan talouden ortodoksia on eräänlainen globaalin kapitalismin käyttöjärjestelmä. Ortodoksisen talousajattelun mukaan ”velkaantuneet maat voivat julkisia menoja leikkaamalla ja valtion omaisuutta myymällä vapauttaa varoja velkojen ja niiden korkojen maksuun” (s. 57). Talousteorian ortodoksia sopii hyvin yhteen velkojen etujen kanssa. Kytös talousteorian, talouden rakenteiden ja globalisaation välillä muodostaa kiinnostavan eliittiteoreettisen mallin globaalista lahkosta, joka käyttää näkymätöntä valtaa keskeisissä instituutioissa ja on sitoutunut tiukkaan uskomusjärjestelmään. Tämä lahko on myös kehittänyt omaa kieltään – esimerkiksi normittava termi ”hyvä hallinta” (*good governance*) viittaa paitsi korruption kitkemiseen, myös deflatoriseen talouspolitiikkaan, valtion menojen karsimiseen, hyvinvointipalveluiden vähentämiseen ja yksityistämiseen. Kiinnostavaa on, että kansainväliset järjestöt kuten IMF ja Maailmanpankki voivat vaatia tällaisia muutoksia kohtaanmatta syytöksiä valtioiden suvereniteetin loukkauksista.

Talousteorian ortodoksiaa ja muitakin aiheita havainnollistetaan erillisissä tietolaatikoissa. Tietoisuutta ja tapauskuvaukset konkretisoivat kirjan instituutioihin keskittyvää lähestymistapaa ja parantavat huomattavasti monitahoisien asian ymmärtämistä. Esimerkit Brasilian poliittisesta tilanteesta, Argentiinan velkakriisistä, Indonesian talouskriisistä ja veroparatiiseista auttavat hahmottamaan globalisaation ja sen hallintamekanismien vaikutuksia kansalaisten hyvinvointiin ja itsemääräämisen mahdollisuuksiin. Tapauskuvaukset tukevat hyvin teoksen tärkeintä asiaa, politiikan ja talouden rakenteiden leikkauspisteiden analyysia. Teos haastaa tutkijoita juuri tähän: talouden rakenteiden, institutionaalisen muutoksen ja poliittisen maantieteen muuttuvien mittakaavojen integroivaan tutkimukseen.

LASSE PELTONEN

*Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus,
Teknillinen korkeakoulu*